



Ukrajinská prekladateľská škola

Autor článku: [Ivan Jackanin](http://www.literatura.cz) - 30.1.2012 (www.literatura.cz)

Pod pojmom „škola“ sa skrýva „označenie súhrnu postupov, ústiach do tvorivej metódy, ktorá sa stáva prevládajúcou, najproduktívnejšou a najcharakteristickejšou pre určité vývinové obdobie“ (Ján Ferencík, *Kontexty prekladu*, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1982). Pri detailnejšom pohľade na zásady jednotlivých prekladateľských škôl zistíme, že celý rad pravidiel, ktoré vychádzajú zo spomenutých princípov, sa v tej či inej obmene opakujú v niektorých národných prekladateľských školách. Totiž niektoré zásady vonkoncom nie sú objavné, sú skôr platnými zákonmi, normami pre umelecký preklad.

Môžeme teda hovoriť o ukrajinskej prekladateľskej škole? Čím sa vlastne líši od ostatných? Ak sa chceme dopátrať odpovedí na tieto otázky, musíme mať na zreteli niektoré historické okolnosti. Napríklad stav ukrajinského jazyka v spoločnosti a tým aj vzťah ruského impéria k ukrajinskému jazyku, vzťah sovietskeho totalitného systému k ukrajinskej kultúre, literatúre a podobne. Výrečne o tom svedčia aj nasledujúce fakty: rok 1720 – výnos Petra I. o zákaze vydávania v Malorusku (v Ukrajine) akýchkoľvek kníh okrem náboženských, ale aj tie musia byť v súlade s veľkoruskými; rok 1753 – výnos Kataríny II. o zákaze vyučovania ukrajinského jazyka v Kyjevo-Mohyl'anskej akadémii; rok 1769 – zákaz synody Ruskej pravoslávnej cirkvi používať v školách ukrajinský šlabikár; rok 1862 – zatvorenie ukrajinských nedeľných škôl; rok 1863 – vyhláška ministra vnútra P. Valujeva o zákaze vydávať učebnice, literatúru a knihy s náboženskou tematikou v ukrajinskom jazyku; rok 1876 – výnos Alexandra II. (tzv. Emský výnos) o zákaze dovážať do impéria akýchkoľvek kníh a brožúr v ukrajinskom jazyku, zákaz vydávania pôvodnej ukrajinskej umeleckej literatúry; rok 1908 – výnosom Ruského impéria ukrajinojazyčná kultúra a osvetová činnosť bola vyhlásená ako nebezpečná a škodlivá; organizovaná masová likvidácia ukrajinskej inteligencie v 30. rokoch 20. st. s cieľom zničenia intelektuálnej sily národa; rok 1938 – nariadenie o povinnom vyučovaní ruského jazyka v národných republikách ZSSR; represálie voči ukrajinskej inteligencii v 60. rokoch po období chruščovského odmäku. Mohla teda v takýchto podmienkach vzniknúť prekladateľská škola, ktorá by sa vlastne vynímala z tzv. sovietskej školy? Ak aj vznikla, tak ako prejav odporu voči rôznym zákazom a obmedzeniam. Umelecký preklad sa tak stáva prejavom životaschopnosti a plnohodnotnosti ukrajinského jazyka.

Až do roku 1905 mohli ukrajinské preklady legálne vychádzať len v západnej Ukrajine, ktorá nebola súčasťou Ruska. Aj napriek všetkým zábranám ukrajinskí prekladatelia nezháľali, rozširovali obzor svojho čitateľa, obohacujúc rodný jazyk a tým zároveň utvrdzovali právo svojho národa nazývať sa národom. Na prelome 19.–20. st. treba spomenúť výrazný

prekladateľský prínos **Ivana Franka**, **Lesi Ukrajinky**, **Pavla Hrabovského**, **Volodymyra Samijlenka**, **Borysa Hrinčenka**, **Mykoly Voroného**. V prekladateľskej tradícii pokračujú neoklasici – **Mykola Zerov**, **Maksym Ryl'skyj**, **Mychajlo Draj-Chmara**, **Pavlo Fylypovyč**, **Oswald Burghardt**. Ale v roku 1937 ukrajinský preklad zaznamenáva ďalší úder. Dochádza k likvidácii ukrajinskej inteligencie.

Nesporne najznámejším ukrajinským prekladateľom svojho času bol **Mykola Zerov** (1890–1937). Nezávislosť umenia je základným kameňom jeho historicko-literárnej a kritickej koncepcie. Peru M. Zerova patria preklady **V. Briusova**, **A. Puškina**, **M. Lermontova**, sonety **I. Bunina**, ale aj poézia **Ovidia**, **Horatia**, **Vergilia**, **Cattulla**. Čo bolo typické pre prekladateľskú manieru M. Zerova? Prekladateľ predložil podmienku organickej blízkosti prekladateľa autorovi originálu, vyzval, aby sa nehovorilo o totožnosti, ba ani o úplnej presnosti básnického prekladu, aby sa prekladateľovi nepredurčovalo horlivé odovzdanie každého detailu originálu. Podľa Zerova základné úsilie prekladateľa má byť sústredené na odovzdanie „stržňa“ umeleckého diela, druhoradá detaily môžu zostať v ústraní. Zerov dokázal zosúladiť tvorivú voľnosť vo vzťahu k detailu s vysokou významovou presnosťou.

Popredné miesto v ukrajinskom umeleckom preklade patrí **Maksymovi Ryl'skému**, **Pavlovi Tyčynovi**, **Mykolovi Bažanovi**, **Hryhorijovi Kočurovi**, **Mykolovi Lukašovi**, **Borysovi Tenovi**, **Anatol' Perepadji**, **Leonidovi Pervomajskému** a ďalším.

Maksym Ryl'skyj (1895–1964) zanechal po sebe ohromné prekladateľské dedičstvo. Sú to preklady klasikov ruskej literatúry diel **A. Mickiewicza**, **J. Tuwima**. Poľská literárna kritika pokladá jeho preklad diela A. Mickiewicza *Pán Tadeusz* za najlepší zo všetkých slovanských jazykov. Prínosom boli aj jeho teoretické state a úvahy o umeleckom preklade, v ktorých tvrdí, že je potrebné, aby medzi autorom a prekladateľom zavládla vnútorná spriaznenosť, aby prekladateľ nebol iba prostým remeselníkom, ktorý prekladá všetko, čo mu ponúknu, ale aby to bol naozaj tvorivý výber. Maksym Ryl'skyj ako popredný ukrajinský básnik prekladá diela autorov svetovej literatúry a tým aj poprel všelijaké politické špekulácie, ktoré sa týkali ponížovania ukrajinského jazyka. „Väčšina z nás,“ napísal M. Ryl'skyj, „číta Puškina, Gogoľa, Gribojedova po rusky, ale vôbec to nezmenšuje dôležitosť prekladov do ukrajinského jazyka, lebo to je jeden zo spôsobov obohatenia rodnej reči. To treba mať vždy na pamäti. Nie je to len jeden zo spôsobov obohatenia jazyka a jeden z prostriedkov nabrúsenia literárnej zbrane spisovateľa, ale je to zároveň nádherná škola pre prekladateľa – prekladať najlepších.“ (Maksym Ryl'skyj, *Mystectvo perekladu*, Kyjiv, Radjanskyj pismennyk 1975). Ryl'skyj tvrdí, že prekladateľ sa tiež stáva umelcom, musí bojovať o svoju individualitu, o svoju jedinečnosť, o svoj názor.

Mykola Bažan (1903–1983) bol ďalším ukrajinským básnikom, ktorý rozšíril slávu o ukrajinskom umeleckom preklade. V 30. rokoch minulého storočia sa základom jeho literárnej tvorby stáva práve preklad. Jedným z jeho prekladateľských úspechov je preklad historicko-romantického eposu klasiky gruzínskeho stredoveku *Vítaz v tigrovej koži* **Šota Rustaveliho**. V Gruzínsku sa traduje, že tento preklad M. Bažana je najdokonalejší zo všetkých doterajších prekladov.

Štafetu týchto klasikov ukrajinskej literatúry (aj v oblasti prekladu) preberá **Hryhorij Porfyrovyč Kočur** (1908–1994). Jeho najbližším spolupracovníkom bol M. Ryl'skyj. V tejto súvislosti treba spomenúť, že v roku 1964 je spolu s M. Ryl'ským bol spoluautorom a jedným z prekladateľov *Antológie českej poézie a Antológie slovenskej poézie*. V spomínanej ukrajinskej *Antológii českej poézie* Hryhorij Kočur preložil básne takmer štyridsiatich básnikov. V roku 1970 v kyjevskom vydavateľstve Dnipro v edícii Perly svetovej lyriky vychádzajú *Sliezske piesne* **Petra Bezruča**, kde hlavnými prekladateľmi boli **Volodymyr Žytnyk** a Hryhorij Kočur. Zo slovenskej literatúry preložil napríklad prózu **V. Mináča** a **L.**

Ondrejova, poéziu **L. Novomeského** a ďalších spisovateľov. Najlepší obraz o jeho prekladateľskej činnosti poskytnú jeho knihy *Ozvena (Vidlunnja, 1969)*, *Druhá ozvena (Druhe vidlunnja, 1991)*, posmrtné vydanie *Tretia ozvena (Tretje vidlunnja, 2000)*. V roku 2008 v kyjevskom vydavateľstve Smoloskyp vyšla dvojdielna publikácia *Hryhorij Kočur: Literatúra a preklad (Literatura ta pereklad)*, ktorá obsahuje jeho state o umeleckom preklade, literárne portréty a rozhovory. Hryhorij Kočur vytvoril preklady básnických diel z 25 literatúr sveta. Ako poznamenáva literárna kritička **M. Novykova**, prekladateľské dielo Hryhorija Kočura pripomína múzeum svetovej literatúry.

Veľmi dôležitou pre H. Kočura bola spolupráca s prekladateľom **Mykolom Lukašom** (1919–1988), ktorý prekladal diela zo štrnástich jazykov. Nezveličíme, keď povieme, že bol to prekladateľ svetového formátu. Práve vďaka nemu má ukrajinská prekladová literatúra naozajstné skvosty svetovej literatúry. Desať rokov pracoval nad dielom **J. W. Goethe** *Faust*. A výsledok? Zvládnuté rytmické bohatstvo Goetheho poézie a brilantne zvládnuté všetky najzložitejšie básnické, umelecké formy v ukrajinskom preklade. Najplodnejšími tvorivými rokmi boli 1953–73, keď prekladal už spomenutého Fausta, ale aj *Madam Bovaryovú* **G. Flauberta**, lyriku **F. Schillera**, *Dekameron* **G. Boccaccia**, **F. G. Lorcu** a mnohých ďalších. Posmrtné v roku 1995 vychádza v ukrajinskom preklade M. Lukaša (za spolupráce Anatolja Perepadi) plné vydanie románu **M. Cervantesa** *Don Quijot*. Hryhorij Kočur v doslove k tomuto vydaniu napísal: „Niet pochybností, že Lukaš mal všetky predpoklady pre dokonalý preklad tohto diela – bezchybné ovládanie jazyka originálu, virtuózna znalosť všetkých klenot ukrajinského jazyka, ohromná prekladateľská skúsenosť, ale bola tu akási duchovná blízkosť s oboma hlavnými postavami románu.“ Dodáme ešte, že pri preklade *Madam Bovaryovej* Gustáva Flauberta literárni kritici tvrdili, že ukrajinský preklad M. Lukaša sa môže stať pre mnohých spisovateľov školou štýlu.

K H. Kočurovi a M. Lukašovi svojim významom nesporne patrí **Anatol' Perepadja** (1935–2008), ktorý prekladal z románskych jazykov – francúzštiny, taliančiny, španielčiny a portugalciny. Bol nositeľom mnohých domácich a zahraničných literárnych ocenení.

Že ukrajinská prekladová literatúra má úspešne preložené diela gréckeho básnika **Homéra** *Iliádu* a *Odyseu*, v mnohom môže byť vďaka prekladateľovi **Borysovi Tenovi** (1897–1983). Okrem toho preložil divadelné hry **Sofokla** a **Aristofana**, diela francúzskych a poľských spisovateľov, patria mu preklady Schillerových *Zbojníkov* a *Wilhelma Tella*.

Cit pre mieru musí mať prekladateľ na zreteli, keď chce čitateľovi napríklad priblížiť ľudový charakter homérovského eposu. Na rozdiel od prekladu **Stepana Rudanského** (1834–1873), ktorý Homérovu *Iliádu* „ukrajinizoval“, Borys Ten sa vybral inou cestou, ktorá predpokladala adekvátnosť celého systému umeleckých prostriedkov originálu a zachovanie historického koloritu. Ako upozorňuje prekladateľ **Andrij Sodomora**, preklad antického diela vždy stojí pred hrozbou modernizácie: prenikajú doňho slová, pojmy, reálie, ktoré sú netypické pre vzdialenú epochu. V prekladoch Borysa Tena sa však dodržiava historická perspektíva.

Môžeme teda hovoriť o ukrajinskej prekladateľskej škole? Nesporne. Ukrajinská prekladateľská škola sa vyznačuje individualitami, osobnosťami, ktoré svojim prekladateľským prínosom ovplyvňovali, ba aj teraz pôsobia na nové trendy, ktoré sa v ukrajinskom umeleckom preklade objavujú.